

מחשבת ישראל (לבתי ספר כלליים)

הוראות

א. משך הבחינה: שתיים.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שלושה חלקים.

שימו לב: יש לענות רק על החלק שלמדתם: על חלק א או על חלק ב או על חלק ג.

חלק א (עמ' 2-9) – "שמונה פרקים לרמב"ם"

פרק ראשון – (30×1) – 30 נקודות

פרק שני – (20×3) – 60 נקודות

פרק שלישי – (10×1) – 10 נקודות

סך הכול – 100 נקודות

חלק ב (עמ' 10-17) – "את שאהבה נפשי" – אהבה וזוגיות במחשבת ישראל

פרק ראשון – (30×1) – 30 נקודות

פרק שני – (20×3) – 60 נקודות

פרק שלישי – (10×1) – 10 נקודות

סך הכול – 100 נקודות

חלק ג (עמ' 18-25) – "הטוב והרע בהגות היהודית"

פרק ראשון – (30×1) – 30 נקודות

פרק שני – (20×3) – 60 נקודות

פרק שלישי – (10×1) – 10 נקודות

סך הכול – 100 נקודות

ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.

ד. הוראות מיוחדות: (1) יש לקרוא את כל סעיפי השאלה בטרם תשיבו עליה. יש להתרכז במה שנדרש בכל סעיף.

(2) יש להקפיד להסביר ולבסס כהלכה את תשובותיכם.

(3) יש לשים לב לכתב, לכתוב ולפסוק.

יש לכתוב במחברת הבחינה בלבד. יש לרשום "טיוטה" בראש כל עמוד המשמש טיוטה.
כתיבת טיוטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.

השאלות בשאלון זה מנוסחות בלשון רבים, אף על פי כן על כל תלמידה וכל תלמיד להשיב עליהן באופן אישי.

בהצלחה!

השאלות

חלק א: "שמונה פרקים לרמב"ם"

פרק ראשון (30 נקודות)

ענו על אחת מן השאלות 1 – 2.

בשאלה שבחרתם ענו על שלושה מן הסעיפים א–ד (לכל סעיף – 10 נקודות).

1. על מחלות הנפש (פרק שלישי)

עיינו בקטעי המקור שלפניכם, וענו על שלושה מן הסעיפים א–ד שאחריהם.

קטע א

הקדמונים אמרו שלנפש יש בריאות ומחלה כמו שיש לגוף בריאות ומחלה.

בריאותה היא שתהיינה תכונותיה ותכונות חלקיה תכונות שהיא תעשה בהן תמיד מעשים טובים, מעשי חסד ומעשים נאים. מחלתה היא שתהיינה תכונותיה ותכונות חלקיה תכונות שהיא תעשה בהן תמיד רעות, מעשים רעים ומעשים מגונים...

החולים בגופם מדמה להם קלקול חושם שהמתוק מר והמר מתוק... תאוותם חזקה ויש להם הנאה רבה בדברים שלבריאם אין בהם הנאה כלל...

כך נדמה לחולי הנפש, אני מתכוון לרעים ולפגומים, שמעשים רעים הם מעשים טובים, ושמעשים טובים הם מעשי עוול. הרשע ישאף תמיד למטרות שהן לאמיתו של דבר מעשי עוול. בגלל מחלת נפשו הוא ידמה שהם מעשים טובים.

החולים, כשהם יודעים שהם חולים ואינם מיטיבים לדעת את מלאכת הרפואה, שואלים את הרופאים, ואז הללו מודיעים להם מה ראוי לעשות, ואוסרים עליהם את מה שהם מדמים שהוא מהנה ומכריחים אותם לבלוע דברים מאוסים ומרים, עד שגופיהם ירפאו, ואז יחזרו לחשוב את הטוב לטוב ולסלוד מהמאוס.

כך ראוי לחולי הנפשות לשאול את החכמים, שהם רופאי הנפשות, והללו יאסרו עליהם את המעשים הרעים הללו שהם חושבים אותם למעשים טובים, וירפאו אותם במלאכה שמרפאים בה את מידות הנפש... אבל חולי הנפשות שאינם מרגישים במחלתם ומדמים שהיא בריאות, או מרגישים בה ואינם דואגים לטיפול, סופם כסוף חולה ההולך בעקבות הנאותיו ואינו דואג לריפוי, שהוא ימות בלי ספק.

(שמונה פרקים, פרק שלישי)

קטע ב

כי הינה לא מצויה כלל בריאות כשהיא לעצמה, וכל הניסיונות להגדיר דבר על דרך זו, נכשלו למעצבה [למרבית הצער]. זה עניין למטרה שלך, לאופקים שלך, לכוחות שלך, לדחפים שלך, לטעויות שלך, ובמיוחד לאידיאלים ולהזיות של הנפש שלך, שעל פיהם תקבע מה משמעותה של בריאות אף בשביל הגוף שלך.

ולבסוף עדיין יש מקום לשאלה הגדולה, אם יש ביכולתנו לפטור עצמנו מן הצורך לחלות אף למען קידומה של מידתנו הטובה, ואם אין צימאוננו זה להכרה ולהכרה עצמית מצריך במיוחד נפש חולה לא פחות מאשר בריאה: בקיצור, אם הרצון הבלעדי לבריאות איננו בבחינת דעה קדומה, פחדנות, ואולי אף שריד ממיטב הברבריות והפיגור.

(פרידריך ניטשה, המדע העליון)

(שימו לב: סעיפי השאלה בעמוד הבא.)

ענו על שלושה מן הסעיפים א-ד.

א. קראו את קטע א, וענו על השאלות.

(1) על פי הקטע, הסבירו מהי מחלת הנפש.

על פי מה שלמדתם ב"שמונה פרקים", הסבירו אילו חלקים בנפש מעורבים במחלת הנפש. נמקו את תשובתכם.

(5 נקודות)

(2) הרמב"ם משווה את מחלת הנפש למחלת הגוף. הסבירו והדגימו השוואה זו. (5 נקודות)

ב. בקטע א הרמב"ם מציג חולי נפש משני סוגים.

(1) תארו בלשונכם את שני הסוגים. (6 נקודות)

(2) לדעתכם, איזה סוג של חולי הנפש קל יותר לרפא? נמקו את תשובתכם. (4 נקודות)

ג. קראו את דברי ניטשה שבקטע ב, וענו על השאלות.

(1) מהי הכוונה של ניטשה ב"בריאות כשהיא לעצמה", ומהי דעתו עליה? (5 נקודות)

(2) הסבירו את ההבדלים בין גישתו של ניטשה ובין גישתו של הרמב"ם בנוגע ל"בריאות" הגוף והנפש. (5 נקודות)

ד. קראו את הקטע שלפניכם, וענו על השאלות שאחריו.

טיפול הוליסטי - לראות את האדם השלם - לא רק את הבעיה הרפואית שלו

מהי רפואה הוליסטית, כיצד היא באה לידי ביטוי בשיטות הטיפול השונות, ומדוע הטיפול בשני אנשים הסובלים מבעיה רפואית זהה עשוי להיות שונה לחלוטין?

המונח "הוליסטי" מגיע מן המילה היוונית "אולוס" שפירושה הוא כולל או שלם. ברפואה הוליסטית הכוונה היא שהמטפל או הרופא בוחן את המטופל השלם ולא רק את הבעיה הרפואית. השלם הזה מורכב מן הסביבה של המטופל (משפחה, חברים ואף מקום העבודה), הרגלי התזונה, אורח החיים, איכות השינה, כמות שעות השינה, פעילות גופנית וגם ממידת הלחץ והמתח בחיים שלו.

אדם שסובל מאלרגייה יקבל לרוב במרפאות או בבתי החולים טיפול אנטי-אלרגני באמצעות כדורים או זריקות. טיפול כזה אולי יפתור את התפרצות האלרגייה הנוכחית, אך לא ימנע אותה בעתיד. אם אותו אדם יפנה לטיפול ברפואה ההוליסטית, המטפל ינסה להבין מה הביא להתפרצות האלרגייה מלכתחילה - אולי מתח, או מזון מסוים או מקום שהוא שוהה בו. הוא יבחן את כל הגורמים וחשוב לא פחות ינסה לזהות תהליכים פנימיים המתרחשים בגופו ובנפשו של אותו אדם ולטפל בהם.

(מעובד על פי ד"ר מ' לוי, טיפול הוליסטי - לראות ולטפל באדם השלם ולא רק בבעיה הרפואית שלו, אתר כללית)

(1) על פי קטע זה, הסבירו מהי רפואה הוליסטית, והציגו נימוק משלכם בעד א נגד רפואה זו. (5 נקודות)

(2) דרך הטיפול ברפואה ההוליסטית עשויה להתאים הן לגישת הרמב"ם שבקטע א הן לגישת ניטשה שבקטע ב.

הסבירו כיצד דרך הטיפול ברפואה ההוליסטית מתאימה לאחת מן הגישות האלה. (5 נקודות)

2.

על הנפש וכוחותיה ועל טבעו של האדם מלידה (פרק ראשון ופרק שמיני)

עיינו בקטעי המקור שלפניכם, וענו על שלושה מן הסעיפים א–ד שאחריהם.

קטע א דע שנפש האדם היא נפש אחת ויש לה פעולות רבות ושונות. יש ומכנים חלק מפעולות אלה בשם "נפשות". לכן חושבים שיש לאדם נפשות רבות... ויש והם קרויים כוחות או חלקים... לפיכך אומר שחלקי הנפש הם חמישה: המזין, החש, המדמה, השואף והשכלי.

הקדמנו בפרק זה שאנו מדברים על נפש האדם דווקא. כי התזונה, למשל, של אדם אינה התזונה של חמור או של סוס, כי האדם ניזון בחלק המזין של הנפש האנושית והחמור ניזון בחלק המזין של הנפש החמורית... על כל הפרטים האלה נאמר "ניזון" בשיתוף השם בלבד... לכן חושבים ששתי הפעולות הן דבר אחד, ואין הדבר כן.

(שמונה פרקים, פרק ראשון)

קטע ב

החלק השואף הוא הכוח אשר בו מתאוה אדם לדבר מה, או סולד ממנו. מן הכוח הזה נובעות פעולות הבקשה והבריחה, העדפת דבר מה או ההתרחקות ממנו, הכעס ושביעות הרצון, הפחד והעוז, האכזריות והרחמים, האהבה והשנאה, ורבים ממצביה אלה של הנפש...

חלק השכל הוא הכוח המצוי לאדם שבו הוא מבין. בו מתהווה שיקול הדעת ובאמצעותו הוא רוכש את המדעים. באמצעותו הוא מבחין בין מעשים רעים לטובים. מעשים אלה חלקם מעשיים וחלקם עיוניים... בכוח המחשבתי שוקל האדם בדעתו הדבר שהוא רוצה לעשותו, כאשר הוא רוצה לעשותו, אם אפשר לעשותו, ואם אפשר - כיצד ראוי לעשותו.

(שמונה פרקים, פרק ראשון)

קטע ג

הוא אמר, בהבהירו עניין זה: "הַן הָאָדָם הָיָה כְּאֶחָד מִמֶּנּוּ לְדַעַת טוֹב וְרָע" (בראשית ג', כ"ב). התרגום [אונקלוס] הבהיר את הפירוש, ששיעורו: "מִמֶּנּוּ לְדַעַת טוֹב וְרָע" וכו', כלומר הוא נעשה אחד בעולם, כלומר מין שאין מין כמוהו השותף לו בעניין הזה שבא לו. ומה הוא? שהוא בעצמו, מעצמו, יודע את המעשים הטובים ואת הרעים, ועושה איזה מהם שהוא חפץ, ואין מה שימנע אותו מזאת.

(שמונה פרקים, פרק שמיני)

(שימו לב: סעיפי השאלה בעמוד הבא.)

ענו על שלושה מן הסעיפים א-ד.

א. קראו את קטע א, וענו על השאלות.

(1) על פי קטע א, הסבירו את הקביעה של הרמב"ם כי נפש האדם היא אחת אף על פי שיש בה חלקים רבים.
(6 נקודות)

(2) הסבירו את הביטוי "שיתוף השם", וכיצד הוא מסייע להבנת ייחודה של נפש האדם על פי הרמב"ם. (4 נקודות)

ב. קראו את קטע ב, וענו על השאלות.

(1) הסבירו והדגישו מהו החלק השואף ומהו החלק השכלי. (6 נקודות)

(2) הסבירו והדגישו קשר אפשרי בין שני החלקים האלה, והציגו הבדל אחד ביניהם. (4 נקודות)

ג. קראו את קטע ג, וענו על פי מה שלמדתם.

(1) הסבירו את עמדתו של הרמב"ם בנוגע לייחודיות של נפש האדם. (5 נקודות)

(2) כיצד הרמב"ם מבסס את עמדתו באמצעות הפסוק מבראשית? (5 נקודות)

ד. קראו את הקטע שלפניכם, וענו על השאלות שאחריו.

במדינות רבות שוקלים לשלב בינה מלאכותית במערכת המשפט. המצדדים בשילוב של טכנולוגיה זו במערכת המשפט טוענים כי שופטים הם בני אדם, ומחקרים שונים מראים כי העומס שהם נתונים בו עלול להשפיע לרעה על שיקול דעתם. למשל נמצא כי שופטים נוטים להחמיר את החלטותיהם סמוך לזמן ארוחת הצוהריים, כאשר הם רעבים ועצבניים. המצדדים בשילוב בינה מלאכותית במערכת המשפט סבורים כי לא רק שהבינה המלאכותית תהפוך את המערכת לייעילה יותר, אלא גם לצודקת יותר. הבינה המלאכותית תכיר את כל החוקים, את כל התקדימים המשפטיים, ולא תהיה מושפעת מגורמים המשפיעים על בני אדם. היא תפעל על פי ה"שכל" בלבד ובמהירות רבה.

(1) על פי הקטע, הציגו שני שיקולים בעד שילוב בינה מלאכותית במערכת המשפט. (4 נקודות)

(2) הציגו את עמדתכם האישית בנוגע לשילוב בינה מלאכותית במערכת המשפט.

בתשובתכם התייחסו לפחות לאחד מן הנושאים האלה, שלמדתם על פי הרמב"ם:

– הייחודיות של נפש האדם

– מקומו הראוי של השכל בחיי האדם

(6 נקודות)

פרק שני (60 נקודות)

ענו על שלוש מן השאלות 3–7 (לכל שאלה – 20 נקודות).

3. מעשה "ההינדיק" וריפוי מחלת הנפש (פרק שלישי ופרק רביעי)

- א. (1) במעשה ההינדיק מאת רבי נחמן מברסלב, מדוע נחשב בן המלך לחולה, וכיצד הצליח החכם לרפאו? (4 נקודות)
(2) לדעתכם, מה היה מציע הרמב"ם כדי לרפא את בן המלך? בססו את תשובתכם על עמדת הרמב"ם בנוגע לריפוי חולי הנפש (תוכלו להיעזר במה שלמדתם בפרק השלישי או הרביעי). (6 נקודות)
- ב. (1) הציגו יתרון אחד וחסרון אחד בגישתו הטיפולית של החכם. (5 נקודות)
(2) הציגו יתרון אחד וחסרון אחד בגישתו הטיפולית של הרמב"ם. (5 נקודות)

4. טעמי המצוות וביקורת הסגפנות (פרק רביעי)

- א. על פי תפיסת הרמב"ם, הסבירו את הקשר בין קיום מצוות ובין דרך האמצע. הדגימו קשר זה באמצעות מצווה אחת. (8 נקודות)
- ב. (1) הציגו את הביקורת של הרמב"ם על תופעת הסגפנות, והסבירו באילו מקרים לדעתו אפשר לנהוג בסגפנות. (6 נקודות)
(2) שלומית היא מורה למחשבת ישראל בכיתה י"ב. לאחר שלימדה את תלמידיה את נושא בריאות הנפש על פי הרמב"ם, היא נתנה להם מטלה: עליהם להגביל את זמן השימוש בטלפון הנייד לחצי שעה ביום. כעבור שבוע, היא לימדה את התלמידים על עמדת הרמב"ם בנוגע לסגפנות. בעקבות זאת החליטו כמה מן התלמידים להפסיק את הגבלת השימוש בטלפון הנייד בטענה שהם מסתמכים על עמדת הרמב"ם. הסבירו את טענת התלמידים, והסבירו כיצד עשויה שלומית לדחות טענה זו. (6 נקודות)

5. התכלית שראוי לאדם לכוון אליה (פרק חמישי)

- א. על פי דברי הרמב"ם בפרק החמישי: "כאשר אדם ניגש ואוכל מאכל נעים לחיך... אבל הוא מזיק ופוגע... אין זה מעשה של אדם באשר הוא אדם, אלא מעשה של אדם באשר הוא בעל חיים... מעשה אנושי יהיה רק כאשר הוא יאכל את המועיל ביותר בלבד... יש... שהוא קובע לו למטרה רק את בריאות גופו... זה אינו מעולה. כי כשם שהאחד מעדיף את ההנאה שבבריאות, מעדיף האחר את הנאת האכילה... למעשיהם של כל אלה אין תכלית אמיתית".
- (1) תארו את שני סוגי "האדם" המוצגים בקטע, והסבירו מה מִנְחָה כל אחד מהם בחייו. (6 נקודות)
(2) מהי הביקורת של הרמב"ם על כל אחד מהם, ומדוע לדעתו "אין תכלית אמיתית" למעשיהם? (6 נקודות)
- ב. בבית הספר מתקיימות פעילויות מגוונות: לימודים בתחומי דעת שונים, טקסים, טיולים, התנדבויות ועוד. בחרו בשתי פעילויות המתקיימות בבית הספר שלכם, והסבירו כיצד כל אחד מהן תורמת למימוש תכלית האדם על פי הרמב"ם. הדגימו את דבריכם. (8 נקודות)

6. המעולה והכובש את יצרו (פרק שישי)

- א. (1) הרמב"ם מציג שני סוגי "אדם" – "המעולה" (החסיד) ו"הכובש את יצרו".
הסבירו מהו המשותף לשני סוגי "האדם" האלה ומהו ההבדל ביניהם. (5 נקודות)
- (2) את מי מעדיפים הפילוסופים מבין שני סוגי "האדם", ומדוע? (3 נקודות)
- ב. (1) על פי הרמב"ם, הסבירו בנוגע לכל אחת מן המצוות שלפניכם אם עדיף להיות "מעולה" או "כובש את יצרו".
נמקו את תשובתכם. (7 נקודות)
- איסור אכילת בשר בחלב
 - עזרה לגר, לעני, לאלמנה וליתום
 - צום יום הכיפורים
- (2) לדעתכם, האם בחייו של אדם שאינו שומר מצוות יש מעשים, שאינם מצוות, שבהם עדיף להיות "מעולה", ומעשים שבהם עדיף להיות "כובש את יצרו"? פרטו ונמקו את תשובתכם. (5 נקודות)

7. מעלות האדם ויכולתו לזכות בנבואה (פרק שביעי)

- א. (1) הרמב"ם מלמד על הנבואה באמצעות משל המחיצות.
הסבירו את המשל ואת הנמשל, וכתבו מה אפשר ללמוד מהם על דרגות הנבואה השונות. (6 נקודות)
- (2) משה נחשב לגדול הנביאים, ובכל זאת יש מחיצה אחת בינו ובין אלוהים.
מהי המחיצה, ומדוע היא נותרה? (4 נקודות)
- ב. בספר "מורה נבוכים" הרמב"ם מביע התנגדות לדעה רווחת בציבור בזמנו:
"דעת המון הַבּוֹרִים [הטיפשים]... וגם חלק... מדתנו [מן המאמינים בדת שלנו] מאמינים בה, היא שהאל יתעלה בוחר במי שיחפוץ [שירצה] מבני האדם, ומנבא אותו [מתגלה אליו בנבואה] ושולח אותו. אין לדעתם הבדל בין אם האיש הזה מְלֻמָּד או בור, מבוגר או צעיר".
(רמב"ם, מורה נבוכים, חלק ב, פרק ל"ב)
- על פי הציטוט, מי לדעת ההמון יכול להיות נביא? הסבירו את ההבדל בין דעת הרמב"ם שלמדתם ובין דעת ההמון.
(10 נקודות)

פרק שלישי (10 נקודות)

ענו על שאלה 8.

8. בחרו בשניים מן הסעיפים א-ד, וענו על שתי השאלות בכל סעיף שבחרתם (לכל סעיף – 5 נקודות).

א. מסכת אבות

(1) השלימו את הקטע שלפניכם באמצעות רשימת המילים שאחריו. **העתיקו למחברתכם** את המילים שבחרתם לפי

הסדר הנכון שלהן בקטע, וסמנו פסיק ביניהן.

מסכת אבות היא אחת מ־63 המסכתות הכלולות ב____. בשונה מכל המסכתות האחרות היא אינה

עוסקת ב____, אלא בעיקר ב____.

החיבור "שמונה פרקים" של הרמב"ם הוא מעין _____ למסכת אבות.

רשימת המילים: תלמוד, תנ"ך, אהבה, פרקי אבות, משנה, הלכות, סיפורים, מוסר, פסוקים, תפילין, מבוא,

פירוש, סיכום.

(2) איזה מן הציטוטים שלפניכם מתאים בסגנונו ובתוכנו למסכת אבות?

העתיקו למחברתכם את התשובה הנכונה.

- "אם אין תורה, אין דרך ארץ. אם אין דרך ארץ, אין תורה."
- "כיצד מברכין על הפירות? על פירות האילן אומר, בורא פרי העץ."
- "במה מדליקין [נרות שבת] ובמה אין מדליקין? ...לא בזפת ולא בשעווה..."
- "שבת [שבוע] שחל תשעה באב להיות בתוכה, אסור מלספר [להסתפר]..."

ב. פילוסופיה יוונית

(1) השלימו את הקטע שלפניכם באמצעות רשימת המילים שאחריו. **העתיקו למחברתכם** את המילים שבחרתם לפי

הסדר הנכון שלהן בקטע, וסמנו פסיק ביניהן.

הפילוסופיה היוונית התפתחה ב____. פירוש המילה פילוסופיה הוא אהבת ה____.

במסגרת הפילוסופיה היוונית התפתחו גם ה____. אחת הדמויות המרכזיות בתולדות הפילוסופיה היוונית

היא ____.

רשימת המילים: עת העתיקה, ימי הביניים, עת החדשה, חיים, חוכמה, אדם, מיתולוגיה, דתות, מדעים, אטלס,

הרקולס, סוקרטס.

(2) איזה מן המשפטים שלפניכם אינו נכון בנוגע לדמות המרכזית שכתבתם בתת־סעיף (1)?

העתיקו למחברתכם את התשובה הנכונה.

- שיטתו התבססה על שאילת שאלות והטלת ספק.
- הוא כתב על שיטתו ספרים רבים.
- הוא הוצא להורג באשמת כפירה בגלל שיטתו הפילוסופית.
- תלמידו החשוב ביותר היה אפלטון.

ג. אתיקה

- (1) השלימו את הקטע שלפניכם באמצעות רשימת המילים שאחריו. **העתיקו למחברתכם** את המילים שבחרתם לפי הסדר הנכון שלהן בקטע, וסמנו פסיק ביניהן.
- אתיקה היא תחום עיקרי בפילוסופיה, העוסק בשאלות על אודות האדם ה____. מקור המילה "אתיקה" הוא במילה היוונית "אתוס" שפירושה _____. הראשון שהציג תורת אתיקה מקיפה היה הפילוסוף היווני _____ שפעל במאה ה_____ לפני הספירה.
- רשימת המילים: טוב, חכם, מאמין, אידיאה, שכל, בריאות, הרגל, סוקרטס, אפלטון, אריסטו, ראשונה, רביעית, עשירית.

- (2) על פי אריסטו והפילוסופיה היוונית, במה עוסקת האתיקה?

העתיקו למחברתכם את התשובה הנכונה.

- במעשי האדם ולא בכוונותיו
- בכוונות האדם ולא במעשיו
- באישיותו המלאה של האדם
- בבריאותו הגופנית של האדם

ד. חומר וצורה

- (1) השלימו את הקטע שלפניכם באמצעות רשימת המילים שאחריו. **העתיקו למחברתכם** את המילים שבחרתם לפי הסדר הנכון שלהן בקטע, וסמנו פסיק ביניהן.
- בניגוד למשמעות המקובלת כיום, בתקופות קדומות ה_____ השתמשו במונח "צורה" כדי לתאר את ה_____ של דבר כלשהו. למשל לפי הרמב"ם, צורת ה_____ של האדם היא ה_____ שלו.
- רשימת המילים: חסידים, פילוסופים, המון העם, הצורה הגאומטרית, חומרים, מהות, תבניתו, נפש, גוף, שכל.

- (2) מהו מקור המונחים "חומר" ו"צורה"?

העתיקו למחברתכם את התשובה הנכונה.

- ספר בראשית
- אריסטו
- מסכת אבות
- המיתולוגיה היוונית

סוף חלק א

חלק ב: "את שאהבה נפשי" – אהבה וזוגיות במחשבת ישראל

פרק ראשון (30 נקודות)

ענו על אחת מן השאלות 9–10.

בשאלה שבחרתם ענו על שלושה מן הסעיפים א–ד (לכל סעיף – 10 נקודות).

9. הדחף המיני – בין עידון לדיכוי

עיינו בקטעי המקור שלפניכם, וענו על שלושה מן הסעיפים א–ד שאחריהם.

קטע א אמר רבי עקיבא: חס ושלום לא נחלק אדם מישראל על שיר השירים שלא תטמא את הידיים, שאין כל העולם כולו כדאי כיום שניתן בו שיר השירים לישראל. שכל הכתובים - קודש, ושיר השירים - קודש קודשים.

(משנה, מסכת ידיים, פרק ג', משנה ה')

קטע ב תרבותנו [המערבית] בנויה באופן כללי על דיכוי הדחפים. כל יחיד ויתר על חלק מקניינו, משלמות כוחו, מהנטיית התוקפניות והנקמניות של אישיותו; ומתוך תרומות אלה נוצר קניין התרבות המשותף... מלבד מצוקות החיים, הרגשות המשפחתיים שנובעים מהארוטיקה הם ללא ספק אלה אשר הניעו את היחידים לויתור זה. במהלך התפתחות התרבות היה הויתור בעל אופי פרוגרסיבי... [ששלבין] קיבלו את אישורם מן הדת. אותו חלק של סיפוק הדחפים שעליו ויתרו, הוגש לאלוהות כקורבן, והנכס הציבורי שנרכש תוך כך, הוכרז כ"מקודש".
...הדחף המיני מעמיד לרשות הפעילות התרבותית כמויות עצומות של כוח, והדבר נובע מתכונתו [האנושית] הייחודית, להיות מסוגל להתיק [להעביר] את מטרתו בלי לאבד באופן משמעותי מן האינטנסיביות שלו. יכולת זו להמיר את המטרה המינית המקורית במטרה אחרת, שאינה עוד מינית אולם קרובה אל המטרה המינית מבחינה נפשית, מכונה היכולת לעידון [סובלימציה].

(זיגמונד פרויד, המוסר המיני ה"תרבותי" והעצבנות המודרנית)

קטע ג וכיצד היא האהבה הראויה?

הוא: שיאהב את ה' אהבה גדולה יתרה עזה מאוד, עד שתהא נפשו קשורה באהבת ה', ונמצא שוגה בה תמיד כ[מו] אילו חולה חולי האהבה, שאין דעתו פנויה מאהבת אותה אישה והוא שוגה בה תמיד, בין בשבתו, בין בקומו, בין בשעה שהוא אוכל ושותה... וכל שיר השירים משל הוא לעניין זה.

(רמב"ם, משנה תורה, הלכות תשובה, פרק י', הלכה ג')

ועל פי הדעה תהיה האהבה: אם מעט - מעט, ואם הרבה - הרבה. לפיכך צריך האדם ליחד עצמו להבין ולהשכיל בחוכמות ותבונות המודיעות לו את קונו כפי כוח שיש באדם להבין ולהשיג...

(רמב"ם, שם, הלכה ו')

(שימו לב: סעיפי השאלה בעמוד הבא.)

ענו על שלושה מן הסעיפים א-ד.

א. (1) דברי רבי עקיבא המובאים בקטע א הם תגובה על עמדה שלפיה אין להכניס את מגילת שיר השירים לתנ"ך.

על פי מה שלמדתם, הסבירו שני טיעונים נגד הכנסת שיר השירים לתנ"ך. (6 נקודות)

(2) כיצד רבי עקיבא מנמק את עמדתו בנוגע לשאלה אם להכניס את שיר השירים לתנ"ך? (4 נקודות)

ב. (1) על פי קטע ב, הסבירו מהי סובלימציה של הדחף המיני, ומהי חשיבותה מבחינה תרבותית לדעת פרויד.

(5 נקודות)

(2) הסבירו את הביקורת של פרויד על תפיסת המיניות בדת. (5 נקודות)

ג. (1) הסבירו את תפיסת האהבה הראויה כלפי האל על פי דברי הרמב"ם המובאים בקטע ג. (6 נקודות)

(2) על פי דברי הרמב"ם בקטע ג, הוכיחו שהאהבה הראויה עוברת סובלימציה. (4 נקודות)

ד. קראו את הקטע שלפניכם, וענו על השאלות שאחריו.

מחקר: חיבוקים חשובים לחיזוק הקשר הזוגי יותר מיחסי מין

התפיסה הרווחת היא שהמדד המרכזי למצב הזוגיות הוא יחסי מין, אולם מחקר חדש מצא כי תדירות החיבוקים עשויה להיות מדד חשוב יותר.

יחסי מין, במיוחד בשלבים הראשונים של הקשר, מספקים תחושת התלהבות ותשוקה. עם זאת, תדירותם עשויה לרדת במשך הזמן בשל גורמים שונים. המחקר מדגיש שירידה זו אינה בהכרח סימן לבעיה בזוגיות. על פי המחקר, חיבוקים ומגע גורמים לייצור של הורמון האוקסיטוצין* בגוף. הורמון זה מחזק את הקשר הרגשי ומפחית מתח. זוגות רבים טענו שדווקא מגע לא מיני שיפר את הקשר ביניהם, ולעיתים אף הוביל לשיפור בחיי המין.

המחקר מציין שבניגוד לדעה הרווחת גם גברים מעריכים מאוד חיבוקים ומגע לא מיני.

המחקר עשוי לעודד זוגות לראות בחיבוקים ובמגע לא מיני גורמים חיוניים לקשר נוסף על יחסי המין. המחקר מציע גישה מאוזנת המכירה בחשיבות של שני ההיבטים האלה ובהשפעה שלהם על יצירת מערכת יחסים בריאה ומספקת לאורך זמן.

(מעובד על פי: F. Everett, Is a cuddle better than sex? ymail online)

(1) המחקר המתואר בקטע בדק את ההשפעה של מגע פיזי מיני ולא מיני בין בני זוג על הקשר הזוגי שלהם.

הסבירו את ממצאי המחקר. (4 נקודות)

(2) לדעתכם, כיצד היו פרויד אריך פרום אן רבי יהודה אברבנאל אן הרמב"ם עשויים להסביר את ממצאי המחקר?

נמקו את תשובתכם. (6 נקודות)

* אוקסיטוצין הוא הורמון שמשפיע על תהליכים גופניים ועל היבטים התנהגותיים באדם כמו קשרים בין אישיים ואהבה.

10. על פיתוי ואהבות אסורות

עיינו בקטעי המקור שלפניכם, וענו על שלושה מן הסעיפים א–ד שאחריהם.

קטע א מתחילה, עד שלא ברא הקב"ה את חוה, היה אדם יושב שומם ומשומם ולא טוב לו לבדו. נתן לו לאדם את לילית לאישה, שתהא מפיגה לו בדידותו. אלא שלא האריכה ימים תחתיו, לפי שלא קיבלה מרות. שאמרה לאדם: "כמותך גם אני נבראתי מן האדמה, ושנינו שווים", והיו מתכתשים בקטטות...

(אגדות היהודים)

בשעה שברא הקב"ה את עולמו, וברא אדם הראשון, כיוון שראה אותו יחיד, מייד ברא לו אישה מאדמה כמותו, וקרא שמה לילית, והביאה לאדם. מייד התחילו שניהם לעשות מריבה. זה אומר: "את תשכבי למטה", וזאת אומרת: "אתה תשכב למטה, מפני ששנינו שווים, ושנינו מן האדמה". ולא היו משמיעין זה את זה. כיוון שראתה לילית כך, זכרה את שם המפורש, ופרחה באוויר וברחה.

(סיפורי בן סירא בימי הביניים)

קטע ב פְּתַחְתִּי אֲנִי לְדוֹדִי וְדוֹדִי חָמַק עָבַר נִפְשִׁי יִצְאָה בְּדַבְּרוֹ בְּקִשְׁתִּיהוּ וְלֹא מָצָאתִיהוּ קָרָאתִיו וְלֹא עָנָנִי. מָצָאתִי הַשְּׁמֵרִים הַסִּבְבִּים בְּעִיר הַכּוּנִי פְּצַעוֹנִי נִשְׂאוּ אֶת רִדְיִי מֵעַלִּי שְׁמֵרֵי הַחֲמוֹת.

(שיר השירים, פרק ה', פסוקים ו'–ז')

קטע ג [במקרא] נתפשת ארוטיות נשית כזה לניאוף ותועבה...

נשים של אדונים היוצאות לרחוב אינן רשאיות לגלות את ראשן. הן חייבות לכסות את עצמן... נדמה כי שומרי החוק, שמטרתם לפקח על תשוקות מיניות ולהגבילן, מונעים על ידי אותם דחפים המניעים את קורבנם. כשהשומרים מפשיטים את השולמית או מסירים את צעיפה, כוונתם הרשמית היא להענישה, אך אי אפשר שלא להכיר בכך שעונש זה נועד בין היתר לספק את משאלותיהם הכמוסות.

(מעובד על פי א' פרדס, הבריאה לפי חוה)

(שימו לב: סעיפי השאלה בעמוד הבא.)

ענו על שלושה מן הסעיפים א-ד.

- א. (1) על פי שתי האגדות שבקטע א, אדם ולילית לא הסתדרו זה עם זה. מהי הביקורת העולה באגדות אלה כלפי אדם ומהי הביקורת העולה כלפי לילית? הסבירו את תשובתכם מן הקטע. (6 נקודות)
- (2) יש הטוענים כי הקונפליקט (ריב, סכסוך) שבא לידי ביטוי באגדות שבקטע א יכול לאפיין גם מערכות יחסים בימינו. הסבירו טענה זו, והביעו את דעתכם עליה. (4 נקודות)
- ב. בספר בראשית יש הבדלים בין סיפור הבריאה בפרק א' ובין סיפור הבריאה בפרק ב'. האם האגדות על לילית המובאות בקטע א מתאימות לסיפור הבריאה שבפרק א' או לזה שבפרק ב'? נמקו את תשובתכם. (10 נקודות)
- ג. קראו את קטעים ב ו-ג. (1) הסבירו בלשונכם את המתואר בקטע ב: ציינו את הדובר או הדוברת, את הדמויות המוזכרות בקטע, ואת האירוע המתרחש בו. (6 נקודות)
- (2) על פי קטע ג, מהי הסיבה הגלויה ומהי הסיבה הנסתרת להתנהגות השומרים? (4 נקודות)
- ד. לפניכם קטע מתוך טור דעה שבו הכותבת מביעה התנגדות לעיסוק בצניעות האישה. אף אחד לא אוהב שאומרים לו מה לעשות, אף אחד לא אוהב שמתערבים לו בחיים ואף אחד לא אוהב שמחליטים החלטות בשבילו. כך גם אני... על בסיס זה אני לא מבינה איזו סיבה יש לגברים להגיד לנשים איך להתלבש. לא מענייני דת וצניעות, לא מענייני כבוד וכיבוד, לא מענייני גירוי ואיפוק. ...להתערב למישהי בתחום הלבוש הוא דבר שבשגרה ומושרש בתרבות שלנו, ואני חייבת לציין שמדובר בעניין חד-כיווני. רק אישה יכולה להיות "לא צנועה", על גבר אי אפשר להגיד שהוא לבוש באופן לא צנוע. מה יש בעור האישה שמושך איזו תשומת לב, כזו שמתירה לגבר להורות לה לכסותו? כולנו בני אדם, לא? ... זה רק עניין של תרבות וחינוך. אתם התרגלתם שהעור החשוף שלי הוא בהכרח מיני, מנסה להכשילכם, קשור בכם באיזה אופן, בזמן שלי סתם חם...

(מעובד על פי ע' שילוני, "מתלבשת עליכם", mako 10/9/2018)

- (1) הסבירו שני נימוקים המובאים בקטע להתנגדות לעיסוק של גברים בצניעות האישה. הביעו את דעתכם בנוגע לסוגיה זו. (6 נקודות)
- (2) האם דבריה של הכותבת מתאימים לקטע א שבשאלה זו? נמקו את תשובתכם. (4 נקודות)

פרק שני (60 נקודות)

ענו על שלוש מן השאלות 11–15 (לכל שאלה – 20 נקודות).

11. על לימוד האהבה ועל הדדיות האהבה

א. (1) "זאת שפת העולם בטהרתה. שום הסבר לא נדרש לה, כשם שהיקום הנע בתוך הנצח אינו צריך הסבר".

(פאולו קואלו, האלכימאי)

על פי כל דברי קואלו שלמדתם, מדוע לא נדרש הסבר לאהבה? (4 נקודות)

(2) על פי מה שלמדתם, הציגו ביקורת על עמדתו של קואלו. (6 נקודות)

ב. הרב דסלר טוען: "למה ברוב הפעמים לא יארכו ימי האהבה? אך פשוט הוא, הן בני אדם בכללם, נוטלים המה ולא נותנים... גם לא ירגישו בעצמם את השעה שבה החליפו את עמדתם, תחת אשר התקשרו תחילה להיות נותנים, מעתה הפכו לנוטלים".

(מכתב מאליהו)

הסבירו את דבריו של הרב דסלר, וציינו הבדל אחד בין דבריו ובין דברי קואלו. (10 נקודות)

12. בשבח הזוגיות והנישואין

א. (1) ציינו שני נושאים הבאים לידי ביטוי ב"שבע ברכות הנישואין" שקבעו חז"ל, והסבירו את הקשר שלהם לנישואין. (4 נקודות)

(2) בשנים האחרונות בטקסי נישואין רבים הנערכים על פי המסורת היהודית, החתן והכלה מוסיפים רכיבים כדי ליצור שוויון. לדוגמה הכלה גם היא מברכת את החתן, עונדת טבעת על אצבעו, ושוברת כוס בחופה. הציגו טיעון בעד וטיעון נגד הוספת רכיבים כאלה ליצירת שוויון. (6 נקודות)

ב. "אמר רבי אלעזר: כל אדם שאין לו אישה - אינו אדם, שנאמר: 'זָכָר וּנְקֵבָה בְּרָאָם... וַיִּקְרָא אֶת שְׁמֵם אָדָם' (בראשית, פרק ה', פסוק ב')".

(תלמוד בבלי, מסכת יבמות, דף סג, ע"א)

(1) הסבירו את טענתו של רבי אלעזר בנוגע למקום של הזוגיות בחיי האדם, וכיצד הוא לומד זאת מן הפסוק שהוא מצטט. (6 נקודות)

(2) הסבירו קושי שטענה זו עלולה לעורר. (4 נקודות)

13. מימוש הזוגיות

א. (1) הסבירו מהי מצוות "פרו ורבו" ומהי מצוות "עונה", והציגו את ההבדל ביניהן. (4 נקודות)

(2) הסבירו את הביקורת של חכמים על בן עזאי ואת התגובה של בן עזאי על ביקורת זו. (6 נקודות)

ב. (1) רב רחומי נהג לחזור לביתו בכל ערב יום הכיפורים.

תארו בקצרה את הסיפור על רב רחומי, והסבירו את המתח בין שני הערכים המוצגים בסיפור. (5 נקודות)

(2) גם בימינו יכול להיווצר מתח בין ערכים בזוגיות.

הביאו דוגמה משלכם למתח כזה, והסבירו כיצד לדעתכם אפשר להתמודד עם מתח זה. (5 נקודות)

14. קנאה וקנאות בחיי זוגיות

- א. "הקנאה [היא] מידה מנוגדת והופכית אל האהבה" (רבי יהודה אריה ממודינה, צמח צדיק).
הציגו והסבירו את עמדתו של רבי יהודה אריה ממודינה. (8 נקודות)
- ב. (1) בספר הזוהר מתוארת עמדה שונה בנוגע למעמד הקנאה באהבה. הציגו והסבירו עמדה זו. (6 נקודות)
- (2) "עֵזָה כְּמוֹת אֶהְבָּה קִשָּׁה כְּשֶׁאֵל קִנְיָה" (שיר השירים, פרק ח', פסוק ו').
כיצד היה רבי אריה ממודינה עשוי להסביר פסוק זה, ומה היה עשוי להיות ההסבר לפסוק זה על פי ספר הזוהר?
(6 נקודות)

15. בין אהבה תלויה לאהבה בלתי תלויה

- א. כל אהבה שהיא תלויה בדבר, בטל דבר בטלה אהבה.
ושאינה תלויה בדבר, אינה בטלה לעולם.
איזו היא אהבה שהיא תלויה בדבר? זו אהבת אמנון ותמר.
ושאינה תלויה בדבר? זו אהבת דוד ויהונתן.
(משנה, מסכת אבות, פרק ה', משנה ט"ז)
- (1) הסבירו את שני סוגי האהבה המתוארים במשנה, והציגו את ההבדל ביניהם. (5 נקודות)
- (2) הסבירו מדוע אהבת אמנון ותמר תלויה בדבר, ואילו אהבת דוד ויהונתן אינה תלויה בדבר. (5 נקודות)
- ב. בספרו של רבי יהודה אברבנאל "שיחות על אהבה" מוצגת שיחה בין פילו לסופיה.
(1) אפשר לטעון כי סופיה יכולה לנמק את סירובה לבקשת פילו באמצעות המשנה ממסכת אבות.
הסבירו טענה זו. (5 נקודות)
- (2) כיצד היה פילו עשוי להתבסס על המשנה ממסכת אבות כדי להצדיק את בקשתו מסופיה? (5 נקודות)

פרק שלישי (10 נקודות)

ענו על שאלה 16.

16. בחרו בשניים מן הסעיפים א–ד, וענו על שתי השאלות בכל סעיף שבחרתם (לכל סעיף – 5 נקודות).

א. רמב"ם

(1) השלימו את הקטע שלפניכם באמצעות רשימת המילים שאחריו. **העתיקו למחברתכם** את המילים שבחרתם לפי

הסדר הנכון שלהן בקטע, וסמנו פסיק ביניהן.

הרמב"ם אשר חי ב_____ היה מגדולי הפילוסופים היהודים, פוסק הלכה, רופא ו_____.

הוא נולד ב_____ ונאלץ לנדוד בעקבות רדיפות יהודים, עד שהשתקע לבסוף ב_____.

אחת מיצירותיו המרכזיות היא "מורה נבוכים", ספר שהוא בעיקרו _____.

רשימת המילים: תקופת חז"ל, ימי הביניים, עידן ההשכלה, קבלה, פיוט, מקובל, משורר, מנהיג, ארגונינה, ספרד,

מצרים, ארץ-ישראל, פילוסופי, הלכתי, רפואי.

(2) מיהו קהל היעד העיקרי של הרמב"ם בספרו "מורה נבוכים"?

העתיקו למחברתכם את התשובה הנכונה.

- כלל עם ישראל בתקופתו
- המשכילים היהודים בני זמנו
- יהודי מצרים בתקופתו
- פילוסופים בני דתות אחרות

ב. תורת האידאות

(1) השלימו את הקטע שלפניכם באמצעות רשימת המילים שאחריו. **העתיקו למחברתכם** את המילים שבחרתם לפי

הסדר הנכון שלהן בקטע, וסמנו פסיק ביניהן.

על פי אפלטון, העולם מחולק לשני רבדים: הרובד ה_____, שבו נמצאות האידאות הנצחיות והמושלמות, והרובד

האחר, שבו נמצאים הדברים ה_____. שהם בבואה לא מושלמת של האידאות. לטענת אפלטון, _____ לתפוס את

עולם האידאות משום שעיקר התפיסה של האדם היא _____.

רשימת המילים: גשמי, מופשט, שטחי, חומריים, רוחניים, שכליים, קל, קשה, בלתי אפשרי, בחושים, בשכל, נצחית.

(2) איזו מן האפשרויות שלפניכם היא דוגמה לאידאה?

העתיקו למחברתכם את התשובה הנכונה.

- כדורגל
- כדור אקמול
- צורת כדור גאומטרית
- כדור הארץ

ג. נרקיסזם

(1) השלימו את הקטע שלפניכם באמצעות רשימת המילים שאחריו. **העתיקו למחברתכם** את המילים שבחרתם לפי הסדר הנכון שלהן בקטע, וסמנו פסיק ביניהן.

נרקיסזם הוא מושג מתחום הפסיכולוגיה שמשמעותו היא אהבה מופרזת של אדם ל_____.
המושג מתבסס על המיתוס היווני של נרקיס, נער _____, שהתקשה לנתק את מבטו מן _____ שלו.
רשימת המילים: בסופו, הוריו, אשתו, עצמו, אמיץ, יפה תואר, צנוע, האהובה, האהוב, הבבואה.

(2) איזה מן המשפטים שלפניכם אינו נכון על פי הפסיכולוגיה?

העתיקו למחברתכם את התשובה הנכונה.

- נרקיסזם הוא סוג של קיבעון באישיות.
- אהבה עצמית היא הכרחית לבריאות הנפש של האדם.
- לפי פרום, אדם אנוכי אינו אוהב את עצמו כלל.
- כל אדם שאוהב את עצמו הוא נרקיססט.

ד. פרד"ס

(1) השלימו את הקטע שלפניכם באמצעות רשימת המילים שאחריו. **העתיקו למחברתכם** את המילים שבחרתם לפי הסדר הנכון שלהן בקטע, וסמנו פסיק ביניהן.

המושג פרד"ס במסורת היהודית מתייחס לעולם הפרשנות של התורה ומצביע בעיקר על רובד ה_____, אבל הוא כולל גם שלושה רבדים נוספים: פשט, _____ ו_____. כך נהפך מושג זה לראשי תיבות. פירוש לפי הפשט מתרכז בעיקר ב_____ של התורה.

רשימת המילים: דרש, רגש, רמז, ספרותי, סוד, משמעות מילולית, משמעות אקטואלית, משמעות נסתרת.

(2) איזו מן האפשרויות שלפניכם אינה כלולה ברובד הפרד"ס שמתחיל באות ר'?

העתיקו למחברתכם את התשובה הנכונה.

- ניתוח פילוסופי (אלגורי)
- גימטריה של מילים
- ראשי תיבות
- בירור ההקשר ההיסטורי

סוף חלק ב

חלק ג: "הטוב והרע בהגות היהודית"

פרק ראשון (30 נקודות)

ענו על אחת מן השאלות 17–18.

בשאלה שבחרתם ענו על שלושה מן הסעיפים א–ד (לכל סעיף – 10 נקודות).

17. הטוב והרע בבריאה

עיינו בקטעי המקור שלפניכם, וענו על שלושה מן הסעיפים א–ד שאחריהם.

קטע א בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ. והארץ הייתה תהו ובהו וחשך על פני תהום, ורוח אלהים מרחפת על פני המים. ויאמר אלהים יהי אור, ויהי-אור. וירא אלהים את האור כי טוב, ויבדל אלהים בין האור ובין החשך. ויקרא אלהים לאור יום ולחשך קרא לילה, ויהי ערב ויהי בקר יום אחד. ויאמר אלהים יהי רקיע בתוך המים ויהי מבדיל בין מים למים. ויעש אלהים את הרקיע ויבדל בין המים אשר מתחת לרקיע ובין המים אשר מעל לרקיע, ויהי כן. ויקרא אלהים לרקיע שמים, ויהי ערב ויהי בקר יום שני. ויאמר אלהים יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד ותראה היבשה, ויהי כן. ויקרא אלהים ליבשה ארץ ולמקוה המים קרא ימים, וירא אלהים כי טוב.

(בראשית, פרק א', פסוקים א'–י')

קטע ב ומלחמה התחוללה בשמים. מיכאל ומלאכיו נלחמים בתנין והתנין נלחם ומלאכיו. הם לא התגברו וגם מקומם לא נמצא עוד בשמים. אז השלף התנין הגדול, הנחש הקדמוני הנקרא מלשין ושטן, המתעה [מכשיל] את כל תבל. הוא השלף ארצה ומלאכיו השלכו אותו.

(הברית החדשה, חזון יוחנן, פרק י"ב, פסוקים ז'–ט')

קטע ג כוונת המאציל [הבורא] העליון הייתה כדי שיהיה בחירה ורצון ביד האדם, באשר שתהיה טוב ורע בעולם, מפני ששורש הרע בא מהכלים השבורים והטוב בא מהאור הגדול. ואם לא היה כן, לא היה [אלא] רק טוב בעולם, ואז לא היה שכר ועונש. אך עתה שיש טוב ורע יש שכר ועונש: שכר לצדיקים ועונש לרשעים.

(רבי חיים ויטאל, עץ חיים)

(שימו לב: סעיפי השאלה בעמוד הבא.)

ענו על שלושה מן הסעיפים א–ד.

א. קראו את קטע א וענו על השאלות.

- (1) תארו בלשונכם את הפעולות העיקריות של אלוהים בפסוקים שבקטע א. (4 נקודות)
(2) הסבירו אם תיאור הבריאה מדגיש את הטוב או את הרע בעולם. בססו את תשובתכם על פסוקים מן הקטע. (6 נקודות)

ב. קראו את קטע ב.

הציגו והסבירו שני הבדלים בין "חזון יוחנן" המובא בקטע ב ובין מעשה הבריאה בספר בראשית המובא בקטע א. (10 נקודות)

- ג. (1) הסבירו את שני מושגי המפתח בקבלת האר"י המסומנים בקו בקטע ג. (6 נקודות)
(2) על פי דברי רבי חיים ויטאל שבקטע ג, מהי מטרת הבריאה של הטוב והרע בעולם? (4 נקודות)
ד. קראו את הקטע שלפניכם, וענו על השאלות שאחריו.

בשנת 1925, במדינת טנסי שבארצות הברית, הועמד למשפט המורה ג'ון סקופס לאחר שהואשם שלימד את תלמידיו על תורת האבולוציה* של צ'רלס דרווין. על פי החוק במדינת טנסי באותה התקופה, נאסר ללמד בבית הספר תאוריה הטוענת שהאדם התפתח באופן מקרי מבעלי חיים פרימיטיביים [נחותים] ושוללת את סיפור בריאת האדם על פי התנ"ך. משפט זה מכונה "משפט הקופים".

מאז עברו שנים רבות, וכיום ברוב בתי הספר בעולם המערבי לומדים גם את סיפור הבריאה על פי דתות שונות, וגם את עקרונות תורת האבולוציה.

יש הטוענים כי עדיף ללמד בבית הספר רק את התאוריה המדעית, יש הטוענים כי עדיף ללמד רק את סיפור הבריאה, ויש הטוענים כי יש ללמד את שניהם בהשוואה זה לזה או כהשלמה זה לזה.

- (1) בקטע מוצגות שלוש גישות בנוגע להוראת הדרך שבה נוצר האדם. בחרו בגישה אחת שאתם מזדהים איתה ובגישה אחת שאינכם מזדהים איתה, ונמקו את בחירותיכם. (4 נקודות)
(2) הסבירו כיצד לדעתכם כל אחת מן הגישות שבחרתם תתמודד עם קיומו של רע בעולם. (6 נקודות)

* אבולוציה היא תאוריה מדעית הקובעת כי החיים מתפתחים באופן ביולוגי מקרי ללא יד מכוונת.

18. שאלת הגורל והבחירה החופשית

עיינו בקטעי המקור שלפניכם, וענו על שלושה מן הסעיפים א–ד שאחריהם.

קטע א רְאֵה נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַטּוֹב, וְאֶת הַמָּוֶת וְאֶת הָרָע. אֲשֶׁר אָנֹכִי מִצְוָה הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ לְלַכֵּת בְּדַרְכָּיו וּלְשָׁמֵר מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו וּמִשְׁפָּטָיו, וְחַיִּיתָ וּרְבִיתָ וּבִרְכָּה ה' אֱלֹהֶיךָ בְּאָרֶץ אֲשֶׁר אָתָּה בָּא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ... הַעֲיֵדְתִּי בְכֶם הַיּוֹם אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ, הַחַיִּים וְהַמָּוֶת נָתַתִּי לְפָנֶיךָ, הַבְּרָכָה וְהַקְלָלָה, וּבַחֲרָתָּ בְּחַיִּים לְמַעַן תַּחְיֶה אֶתָּה וְזַרְעֶךָ.

(דברים, פרק ל', פסוקים ט"ו–י"ט)

קטע ב אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: אִין אָדָם נוֹקֵף אֶצְבָּעוֹ מִלְּמַטָּה אֵלָּא אִם פֶּן מִכְרִיזִין עָלָיו מִלְּמַעְלָה.

(תלמוד בבלי, מסכת חולין, דף ז', ע"ב)

קטע ג האמירה המפורסמת [השגורה] בפי האנשים - ויש שמופיע מעין זה בדברי החכמים [כגון בדברי ר' חנינא], ובלשונות הספרים [וכתוב בספרים] - שעמידתו וישיבתו של אדם וכל תנועותיו הם בחפצו של אלוהים וברצונו, היא נכונה, אבל מבחינה מסוימת. כגון מי שזרק אבן אל האוויר ונפלה למטה. אזי מה שאנו אומרים, שהיא נפלה בחפץ אלוהים, היא אמירה נכונה, כי אלוהים חפץ שהארץ בשלמותה תהיה במרכז. לכן כל אימת שזורקים חלק ממנה למעלה הוא ינוע אל המרכז. כמו כן ינוע כל חלק מחלקי האש כלפי מעלה על פי החפץ [האלוהי] שהאש תנוע כלפי מעלה, לא שאלוהים חפץ עכשיו בשעת תנועת חלק זה של הארץ שינוע כלפי מטה... מבחינה זאת אומרים על אדם היושב או קם שבחפץ אלוהים הוא קם או יושב, כלומר, שהוא שם בטבעו בשורש מציאות האדם שיקום וישב בבחירתו, ולא שהוא חפץ עתה, בשעה שהאדם קם, שיקום או שלא יקום.

(רמב"ם, שמונה פרקים, פרק שמיני)

(שימו לב: סעיפי השאלה בעמוד הבא.)

ענו על שלושה מן הסעיפים א-ד.

א. קראו את קטע א, וענו על השאלות.

(1) הסבירו את עקרון הבחירה החופשית, ובססו אותו על הפסוקים. (5 נקודות)

(2) אחת הדרכים בפסוקים מוגדרת כדרך המוות והרע.

לדעתכם, האם קביעה זו מבטלת או מצמצמת את הבחירה החופשית של האדם? נמקו את תשובתכם. (5 נקודות)

ב. קראו את קטע ב, וענו על השאלות.

(1) הסבירו בלשונכם את התפיסה של רבי חנינא המוצגת בקטע ב. בתשובתכם התייחסו גם למילים המסומנות בקו.

(4 נקודות)

(2) תפיסת העולם שבאה לידי ביטוי בדברי רבי חנינא דומה לתפיסה הבאה לידי ביטוי גם במקורות לא יהודיים.

הציגו והסבירו מקור לא יהודי שמבטא תפיסה זו. (6 נקודות)

ג. על פי דברי הרמב"ם שבקטע ג, הסבירו כיצד התפיסה של רבי חנינא המוצגת בקטע ב יכולה להתיישב עם

עקרון הבחירה החופשית. התייחסו בתשובתכם לדוגמה שהרמב"ם מביא בנוגע לאבן. (10 נקודות)

ד. קראו את הקטע שלפניכם ובו דברי הפסיכיאטר פרופסור יורם יובל, וענו על השאלות שאחריו.

ההשקפה שלנו בנוגע לסוגיית הבחירה החופשית קשורה למידת ההצלחה שלנו בחיים.

כששואלים אנשים אם הכול צפוי או שהרשות נתונה - אם מה שקורה להם בחיים הוא תוצאה של ההחלטות שלהם, או

תוצאה של יד המקרה, או מלמעלה, על ידי גורמים שאין להם שליטה עליהם - רוב האנשים עונים שזה גם וגם: יש לנו

מידה מסוימת של השפעה על מה שקורה לנו בחיים, אבל לא השפעה מוחלטת, יש גם גורמים שהם מחוץ לשליטתנו.

אבל כמה מזה תלוי בנו? הרבה או מעט?

אנשים שחושבים שמה שקורה להם הוא ברוב המקרים תלוי בבחירותיהם הם אנשים בעלי "מוקד שליטה פנימי".

לעומתם, אנשים שחושבים שמה שקורה להם נקבע ברוב המקרים על ידי הגורל, או המזל, או אלוהים, הם אנשים בעלי

"מוקד שליטה חיצוני", וזה לא טוב.

אנשים בעלי מוקד שליטה פנימי הם אלה שלרוב יצליחו יותר בחיים - יצליחו להגשים את החלומות שלהם, ולהשפיע

על דברים בעולם. מדוע? כי הם אלה שחושבים שיש טעם להתאמץ ולהשתדל, ושבעבודה קשה ורצון טוב אפשר

להפוך גורל רע לגורל טוב.

ולכן ההמלצה החמה שלי היא לפעול על פי עצתו של מאמין גדול ופילוסוף גדול - לא יהודי - שנולד וגדל באלג'יריה

לפני יותר מ-1,600 שנים, אוגוסטינוס הקדוש: "התפלל כאילו הכול תלוי באלוהים, פעל כאילו הכול תלוי בך".

(מעובד על פי י' יובל, הכל צפוי או הרשות נתונה, 2014, ynet)

(1) לדעתכם, איזו מן התפיסות - פטליזם, דטרמיניזם, בחירה חופשית - תואמת את דברי פרופסור יורם יובל?

נמקו את תשובתכם, ובססו אותה על הקטע. (5 נקודות)

(2) הביאו דוגמה משלכם להתנהגות שממחישה את המלצתו של פרופסור יורם יובל, והביעו את דעתכם על התנהגות זו.

(5 נקודות)

פרק שני (60 נקודות)

ענו על שלוש מן השאלות 19–23 (לכל שאלה – 20 נקודות).

19. תורת הגמול במקרא

א. משורר תהלים שואל את אלוהים: "עַד מָתַי יִשְׁעִים ה', עַד מָתַי יִשְׁעִים יַעֲלֶזּוּ... אֶלְמָנָה וְגֵר יִהְיֶה וְיִתְּוִמִּים יִרְצָחוּ?"

וַיֹּאמְרוּ לֹא יִרְאֶה יְהוָה וְלֹא יִבִּין אֱלֹהֵי יַעֲקֹב".

(תהלים, פרק צ"ד, פסוקים ג'–ז')

הסבירו את המצב המתואר בפסוקים אלה, ואת הקושי שמצב זה מעורר באדם המאמין. (8 נקודות)

ב. לפניכם קטע מדברי חוקר המקרא צבי אדר על ספר איוב:

"...עם הבטחת ניצחון הצדק על ידי קבלת שכר וכישלון הַרְשָׁע על ידי קבלת עונש, עלולים אנו להעביר את הדגש מן הצדק והרשע אל השכר והעונש... האדם המוסרי באמת ימשיך להיות מוסרי גם בבוא עליו אסון תחת הצלחה. הטוב הוא פנימי ומוחלט אם האדם נשאר שלם עימו גם לנוכח רע חיצוני".

(צ' אדר, הערכים החינוכיים של התנ"ך – ספר איוב)

על פי צבי אדר, מה אפשר ללמוד מספר איוב בנוגע לתורת הגמול המקראית? בססו את תשובתכם על סיפורו של איוב.

(12 נקודות)

20. תורת הגמול החז"לית

א. "לעתיד לבוא מביא הקב"ה ליצר הרע ושוחטו בפני הצדיקים ובפני הרשעים. צדיקים - נראה להם כהר גבוה, רשעים - נדמה להם כחוט השערה. הללו בוכין, והללו בוכין.

צדיקים בוכים: האיך יכולנו לכבוש את ההר הזה.

רשעים בוכים: האיך לא יכולנו לכבוש את חוט השערה הזה..."

(תלמוד בבלי, מסכת סוכה, דף נב, ע"א)

על פי דברי המדרש במלואם, מדוע הצדיקים בוכים, מדוע הרשעים בוכים, ומה אפשר ללמוד מכך על התפיסה של המדרש בנוגע ליצר הרע? (10 נקודות)

ב. הביאו דוגמה נוספת מדברי חז"ל שִׁבָּה התפיסה בנוגע ליצר הרע דומה לזו שהצגתם בסעיף א א שונה ממנה.

(10 נקודות)

21. הטוב והרע בפילוסופיה היהודית של ימי הביניים

"הרי אני רואה כי החכם הצדיק המנהיג נתן לאריה גבורה ויכולת והתקין לו כלי הצייד, שיניים וציפורניים... מה אומר אפוא אם לא כי כל זה בא מחוכמה שאין אני משיג אותה?"

(רבי יהודה הלוי, ספר הכוזרי)

א. הציגו את תפיסת צידוק הדין של רבי יהודה הלוי, והסבירו כיצד הדוגמה מעולם הטבע המובאת בציטוט ממחישה את תפיסתו. (9 נקודות)

ב. (1) הרמב"ם דוחה את הדעה הרווחת כי יש בעולם יותר רע מ טוב. הסבירו שניים מנימוקי הרמב"ם לביסוס טענתו.

(6 נקודות)

(2) לדעתכם, איזו עמדה עשויה לסייע יותר לאדם בהתמודדות עם הרע בעולם – עמדת הרמב"ם או עמדתו של ריה"ל?

נמקו את תשובתכם. (5 נקודות)

22. הטוב והרע בעידן המודרני

- א. (1) על פי הרב סולובייצ'יק, הסבירו מהו "קיום ייעודי" ומהו ההבדל בינו ובין "קיום גורלי". (6 נקודות)
- (2) הסבירו כיצד עשויה גישת ה"קיום הייעודי" לסייע בהתמודדות של האדם עם חוויית הסבל. (6 נקודות)
- ב. אפשר לטעון כי אדם שדרך החיים שלו היא "קיום ייעודי" מבטא את עקרונות התפיסה האקזיסטנציאליסטית (קיומית).
הסבירו טענה זו באמצעות שני עקרונות של התפיסה האקזיסטנציאליסטית. (8 נקודות)

23. הבנאליות של הרוע

קראו את השיר שלפניכם.

כל מה שיש לדעת על אדולף אייכמן / לאונרד כהן (תרגמה: צביה גינור)

עיניים... בינוניות

שיער... בינוני

משקל... בינוני

גובה... בינוני

סימנים מיוחדים... אין

מספר האצבעות... עשר

מספר אצבעות הרגליים... עשר

רמת משכל... בינונית

למה ציפית?

טלפיים [רגליים של בהמה]?

שיניים טוחנות בגודל ענק?

רוק ירוק?

שיגעון?

- א. הציגו את המסר העולה מן השיר, והסבירו כיצד התפיסה של חנה ארנדט בנוגע לבנאליות של הרוע באה לידי ביטוי בשיר. (10 נקודות)

- ב. בעקבות משפט אייכמן טענה חנה ארנדט: "עצם מהותו של משטר טוטליטרי, ואולי גם טיבה של בירוקרטיה, הוא להפוך בני אדם... ללא יותר מִבְּרָגִים במנגנון מְנִהֵל".

(1) הסבירו טענה זו. (6 נקודות)

(2) לדעתכם, האם תפיסת הבנאליות של הרוע מסירה את האחריות מבני האדם? נמקו את תשובתכם. (4 נקודות)

פרק שלישי (10 נקודות)

ענו על שאלה 24.

24. בחרו בשניים מן הסעיפים א–ד, וענו על שתי השאלות בכל סעיף שבחרתם (לכל סעיף – 5 נקודות).

א. תורת הספירות

(1) השלימו את הקטע שלפניכם באמצעות רשימת המילים שאחריו. **העתיקו למחברתכם** את המילים שבחרתם לפי

הסדר הנכון שלהן בקטע, וסמנו פסיק ביניהן.

תורת הספירות מחלקת את הביטויים של האלוהות בעולם ל_____ ספירות, שהן היבטים רוחניים שונים. למשל,

שתיים מן הספירות הן _____ ו_____. השפע האלוהי עובר בין הספירות עד שהוא מגיע אל העולם הגשמי.

לפי הקבלה, המיסטיקאי _____ להשפיע על עולם הספירות.

רשימת המילים: חמש, שבע, עשר, חוכמה, רגישות, מלכות, ענווה, יכול, אינו יכול, אינו רשאי.

(2) כיצד מכוּוֶּנָה בקבלה התהליך שבו השפע האלוהי עובר מן הספירות הגבוהות אל הספירות הנמוכות עד שהוא מגיע

אל העולם הגשמי?

העתיקו למחברתכם את התשובה הנכונה.

– אצילות

– הפרדה

– צמצום

– מיסטיקה

ב. שלוש השבועות

(1) השלימו את הקטע שלפניכם באמצעות רשימת המילים שאחריו. **העתיקו למחברתכם** את המילים שבחרתם לפי

הסדר הנכון שלהן בקטע, וסמנו פסיק ביניהן.

שלוש השבועות הן שלוש ההתחייבויות האלה: לא לעלות ב_____, לא למרוד ב_____, לא לשעבד יותר מדי

את _____.

בגלל שבועות אלה, נמנעו יהודים רבים לאורך ההיסטוריה מ_____ ישראל.

רשימת המילים: מגדל, חומה, שער, עם ישראל, אומות העולם, אלוהים, עלייה לארץ, ירידה מארץ, געגועים לארץ.

(2) רבי יוסי בן חנינא מציע בתלמוד הבבלי פירוש לשלוש השבועות המתוארות במגילת שיר השירים.

על פי פירושו, מיהו המשביע ומי הם המושבעים בשלוש השבועות?

העתיקו למחברתכם את התשובה הנכונה.

– אומות העולם משביעות את אלוהים ואת עם ישראל.

– עם ישראל משביע את אלוהים ואת אומות העולם.

– אלוהים משביע את עם ישראל ואת אומות העולם.

– אלוהים משביע את הציונים ואת החרדים.

ג. הרמב"ם

(1) השלימו את הקטע שלפניכם באמצעות רשימת המילים שאחריו. **העתיקו למחברתכם** את המילים שבחרתם לפי הסדר הנכון שלהן בקטע, וסמנו פסיק ביניהן.

הרמב"ם אשר חי ב____, היה מגדולי הפילוסופים היהודים, פוסק הלכה, רופא ו____.

הוא נולד ב____ ונאלץ לנדוד בעקבות רדיפות יהודים, עד שהשתקע לבסוף ב____.

אחת מיצירותיו החשובות היא "מורה נבוכים", ספר שהוא בעיקרו ____.

רשימת המילים: תקופת חז"ל, ימי הביניים, עידן ההשכלה, קבלה, פיוט, מקובל, משורר, מנהיג, ארגונינה, ספרד, מצרים, ארץ-ישראל, פילוסופי, הלכתי, רפואי.

(2) מיהו קהל היעד העיקרי של הספר "מורה נבוכים" שחיבר הרמב"ם?

העתיקו למחברתכם את התשובה הנכונה.

- כלל עם ישראל בתקופתו
- המשכילים היהודים בני זמנו
- יהודי מצרים בתקופתו
- פילוסופים בני דתות אחרות

ד. ארוס ותנטוס

(1) השלימו את הקטע שלפניכם באמצעות רשימת המילים שאחריו. **העתיקו למחברתכם** את המילים שבחרתם לפי הסדר הנכון שלהן בקטע, וסמנו פסיק ביניהן.

המושגים ארוס ותנטוס נקבעו כמושגי מפתח על ידי ____.

על פי גישה זו, התנטוס של האדם יכול להוביל אותו גם ל____. השכלה היא דוגמה ל____.

אצל חז"ל יצר הרע הוא דוגמה ל____.

רשימת המילים: חז"ל בתלמוד, זיגמונד פרויד, ויקטור פראנקל, המצאת חוקים חדשים בכדורגל, עיסוק בכדורגל, קללות באיצטדיון, ארוס בלבד, תנטוס בלבד, ארוס ותנטוס, לא לארוס ולא לתנטוס.

(2) על פי פרויד, מהי משמעות המושג ארוס?

העתיקו למחברתכם את התשובה הנכונה.

- אל האהבה
- אינסטינקט – דחף החיים, המין והיצירה
- אינסטינקט – דחף המוות, ההרס והתוקפנות
- אירוסין – השלב שלפני הנישואין

בהצלחה!